

مطالعه تطبیقی واکنش های کیفری در ایران و آلمان

در برابر جرایم نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال

(تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۱۲/۱۸)

مهلا حجازی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

فاطمه حورا طبرسی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

واکنش کیفری علیه کودکان و نوجوانان از جمله مباحث مهم در قانون مجازات اسلامی ایران و قانون دادگاه های جوانان آلمان است. این اهمیت از آنجا ناشی می شود که کودکان و نوجوانان جزو اعضای آسیب پذیر جامعه هستند؛ از این رو، هرواکنشی می تواند در آینده آن ها اثر سویی بگذارد. به همین دلیل، در اکثر نظام های حقوقی سعی بر حمایت بیشتر از این دسته افراد است و سنین بالاتر را برای مجازات آن ها در نظر گرفته اند. در قانون ایران سن مسئولیت کیفری را به ۴ دسته تقسیم کرده اند که بدین گونه است: ۱) تا ۹ سال ۲) ۹ تا ۱۲ سال ۳) ۱۲ تا ۱۵ سال ۴) ۱۵ تا ۱۸ سال. در قانون آلمان تا ۱۴ سال مسئولیت کیفری ندارند و از ۱۴ تا ۱۸ سال سه دسته اقدامات وجود دارد که شامل: تادیبی (انضباطی)، تربیتی (دستورالعمل) و مجازات است. در این پژوهش، پژوهشگران در پی آن هستند تا مجازات نوجوانان در ایران و آلمان را به روش توصیفی-تحلیلی بررسی کنند و از آنجایی که سن مشترک مسئولیت کیفری در نظام های حقوقی این دو کشور ۱۵ تا ۱۸ سال است، هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی مجازات نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در قانون ایران و آلمان است.

واژگان کلیدی: اطفال و نوجوانان، مجازات، مسئولیت کیفری، ایران و آلمان

مقدمه

از جمله مباحث مهم و حساس علوم جنایی و جرم‌شناسی برخوردی است که نظام کیفری با اطفال و نوجوانان بزه‌کار از خود نشان می‌دهد. اطفال و نوجوانان همواره گروه آسیب‌پذیر جامعه محسوب می‌گردند و تاثیر وقایع، جرایم و مجازات‌ها بر آنها بیشتر از یک فرد بالغ در جامعه است. چرا که ارتکاب جرایم در این سن و به دنبال آن بروز برجسب‌زنی اجتماعی علیه کودکان و نوجوانان توسط نهادهای مختلف، خانواده، مدرسه و... می‌تواند منجر به تکرار جرایم و تبدیل یک مجرم ساده به مجرم خطرناک گردد. همچنین از آنجایی که آنها از نظر توان جسمی و روانی با بزرگسالان تفاوت دارند، واکنش کیفری نسبت به جرایم آنها باید متمایز از بزرگسالان باشد. از این رو، مطابق نظریه ی فایده گرایی باید ثمرات اقداماتی که برای اطفال و نوجوانان به عنوان واکنش به ارتکاب جرم انجام می‌شود، بیشتر از زیان‌های وارده توسط آن باشد. پس بهترین روش رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان استفاده از سیاست جنایی افتراقی و رسیدگی به جرایم آنها در سیستم قضایی جداگانه نسبت به افراد بالغ است. به همین منظور در اسناد بین المللی مختلف و همچنین در قوانین کشورها به طور خاص و جداگانه به جرایم و مجازات آنها رسیدگی شده‌است. در این مقاله، به مقایسه ی قانون مجازات اطفال و نوجوان در ایران و آلمان پرداخته می‌شود و پرسشی که مطرح می‌شود این است که در قانون مجازات اسلامی ایران و قانون دادگاه های جوانان آلمان چه واکنش‌های کیفری برای نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در نظر گرفته اند؟ آیا سیاست کیفری ایران پیشگیرانه است؟ یا حتی آن که سیاست کیفری ایران اصلاح کننده است؟

در کشور ایران ماده ۸۸ تا ۹۵ از قانون مجازات اسلامی به طور خاص به مجازات اطفال و نوجوانان پرداخته‌است. آنچه که در این قانون مشهود است این است که اطفال زیر ۷ سال مطلقاً فاقد مسئولیت کیفری هستند و از ۷ سال تا سن بلوغ (حسب مورد در دختر و پسر متفاوت است) دارای مسئولیت نسبی در جرایم حدی و قصاصی‌اند و از سن بلوغ تا ۱۸ سال در صورتی که نوجوان عمل ارتكابی را درك کرده و شبهه عقلی وجود نداشته‌باشد، مسئولیت کامل است. همچنین، به دلیل این که مجازات‌های سالب آزادی باعث اثرات سوء در آینده‌ی نوجوان می‌گردد، قانونگذار ایران خلاقانه عمل نموده و از جایگزین حبس به عنوان روشی

نوین استفاده نموده است که شرایط و جزییات آن‌ها به تفصیل در مواد ۶۴ تا ۸۷ بیان شده است. در مورد تعزیرات نیز دسته‌بندی متفاوتی ارائه شده است و سنین ۹ تا ۱۵ سال دارای اقدامات تربیتی و ۱۵ تا ۱۸ سال دارای مجازات هستند. در مقابل در آلمان قانون دادگاه‌های نوجوانان را داریم که به طور خاص به جرایم این دسته پرداخته است. در قانون این کشور افراد زیر ۱۴ سال به طور مطلق فاقد مسئولیت کیفری و افراد ۱۴ تا ۱۸ سال دارای مسئولیت هستند و اقدامات متعددی نسبت به آن‌ها صورت می‌گیرد از جمله اقدامات انضباطی، تربیتی و مجازات. آن چه پرواضح است آن است که تقسیم‌بندی تعزیرات، حدود و قصاص در قانون مجازات آلمان وجود ندارد. به طور کلی می‌توان گفت نظام‌های کیفری از پاسخ‌های تنبیهی و سزاده در موارد خاص استفاده می‌کنند و این حساسیت نسبت به عدم اجرای مجازات‌های بدنی به خصوص در عرصه عدالت کیفری اطفال و نوجوانان بیشتر اهمیت دارد. در مورد قانون دادگاه‌های جوانان آلمان اجرای مجازات‌های بدنی و اعدام به طور کلی منسوخ شده است اما در ایران در بخش حدود و قصاص حسب مورد در مورد نوجوانان بالغ زیر ۱۸ سال که درک از عمل ارتكابی دارند و شبهه عقلی ندارند اجرا می‌گردد. در این مقاله محققان در پی آن هستند تا مجازات اطفال و نوجوانان را در قانون ایران و آلمان به روش توصیفی تحلیلی در دو بخش که هر بخش شامل دو فصل است، بررسی کنند.

بخش اول: مجازات‌های سالب آزادی نوجوانان در ایران و آلمان

به رغم تفاوت‌هایی که در نظام‌های عدالت کیفری در دنیا وجود دارد، کیفر همواره در این نظام‌ها وجود داشته و حق اعمال مجازات همیشه برای دولت‌ها محفوظ است (فرح بخش و بنی هاشمی، ۱۳۹۸: ۱۹۵).

«پاسخ‌های سزاده یا تنبیهی شامل تدابیری از سیاست جنایی هستند که بدون توجه به آینده بزهکار و صرفاً به منظور سرزنش وی اعمال می‌شود. این تدابیر جنبه‌ی سرکوبگر داشته و برای متنبه کردن مجرمان به کار می‌روند. به همین دلیل تدابیر سیاست جنایی را که با رویکرد سرزنش آمیز درصدد تحمیل رنج و عذاب بر بزهکار اند پاسخ‌های سزاده می‌گویند. پاسخ‌های تنبیهی، کیفرهای بدنی و اقدامات سالب آزادی و جزای نقدی را شامل می‌شوند که

امروزه جوامع به استفاده از جزای نقدی و سالب آزادی آن هم در موارد خاص می‌پردازند.» (خواجه نوری ۱۳۹۶: ۱۷۸ و ۱۷۹).

یکی از انواع این کیفرها مجازات‌های سالب آزادی است که آزادی افراد بزهکار را برای یک دوره معین سلب می‌کند. این مجازات‌ها در گذشته بیشترین پاسخ نسبت به جرایم بودند و افراد بزهکار اکثراً با این واکنش مواجه می‌شدند اما در دهه ۷۰ و ۸۰ میلادی با انتقادهای حقوق بشری، اقتصادی و جامعه‌شناسانه فراوانی مواجه شدند و نهضت حبس زدایی شکل گرفت (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۸۶). با این وجود هنوز هم پاسخ‌های سالب آزادی حتی در نظام‌های عدالت کیفری اطفال و نوجوانان پابرجاست که با توجه به اسناد بین‌المللی^۱ در اینجا منظور از طفل شخص زیر ۱۸ سال تمام می‌باشد، مگر آنکه در قانون داخلی کشوری سن کمتری شناسایی شده باشد (فرزین راد، ۱۳۸۶: ۱۴۴). از آن جایی که استفاده از این قبیل پاسخ‌های کیفری نسبت به نوجوانان بزهکار پیامدهای زیان‌باری به دنبال دارند باید به صورت محدود به کار بسته شوند. (شادمافر و شکرچی زاده، ۱۴۰۱: ۵۷).

بند اول: مجازات‌های سالب آزادی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در ایران

شخصیت خاص اطفال و نوجوانان و آسیب‌پذیری آنها باعث می‌شود که سیاست جنایی مقابله با بزهکاری اطفال متمایز از بزرگسالان باشد (قورچی بیگی و شهرانی، ۱۳۹۷: ۱۶۱). به همین دلیل در نظام عدالت کیفری ایران در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، بدون در نظر گرفتن جنسیت مسئولیت کیفری اطفال تابع نظام تدریجی شده‌است و واکنش‌های متفاوتی برای گروه‌های سنی مختلف اطفال در نظر گرفته شده‌است. این گروه‌های سنی عبارتند از: ۹ تا ۱۲ سال، ۱۲ تا ۱۵ سال و ۱۵ تا ۱۸ سال. قانون مجازات اسلامی ماده ۸۸ را برای اطفال ۹ تا ۱۵ سال در نظر گرفته‌است و مقرر کرده‌است که اطفال ۹ تا ۱۵ ساله، در صورت ارتکاب جرایم تعزیری موضوع یکی از تصمیمات مندرج در بندهای الف تا ث آن ماده قرار می‌گیرند. در مورد گروه سنی ۱۵ تا ۱۸ سال دختران و پسرانی که مرتکب جرم تعزیری شوند، مشمول ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ هستند. باید گفت که از نگاه قانون‌گذار رسیدن به ۱۵ سال تمام شمسی، پایان دوران طفولیت و رسیدن به دوران نوجوانی است. این دسته از

۳۰۸ | ^۱ حقوق یار آیین دادرسی کیفری، قانون یار، دکتر بهنام اسدی، موسسه قانون یار، ۱۳۹۹

نوجوانان مسئولیت کیفری دارند و قانون‌گذار دیگر برای آنها مجازات تعیین می‌کند (یزدانی پور، ۱۳۹۷: ۱۱۷). مجازات‌های مطرح شده نسبت به نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی را می‌توان به دو دسته‌ی پاسخ‌های سالب آزادی و پاسخ‌های غیر سالب آزادی تقسیم بندی کرد. پاسخ‌های سالب آزادی در این ماده شامل نگهداری در کانون اصلاح و تربیت (بندهای الف تا پ ماده ۸۹)، اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند (تبصره ۲ ماده ۸۹) و نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته (تبصره ۲ ماده ۸۹)، می‌شود.

الف) نگهداری در کانون اصلاح و تربیت

یکی از اشکالات اساسی در نظام‌های کیفری قدیم این بود که اطفال و نوجوانان در کنار سایر مجرمین و تبه‌کاران در زندان‌ها نگهداری می‌شدند اما به تدریج، پیشرفت علم اداره زندان‌ها باعث طبقه‌بندی زندانیان و جداسازی اطفال و نوجوانان بزه‌کار از بزرگسالان شد.

مطابق سوابق تاریخی جداسازی اطفال و نوجوانان بزه‌کار از بزرگسالان ابتدا در سال ۷۱۸ میلادی در ایتالیا و سپس در کشورهای هلند، آمریکا و انگلستان به مورد اجرا گذارده شد. (شامبیاتی، ۱۳۹۵: ۱۵۰ و ۱۵۱). همچنین با توجه به تأثیرات اجتماعی تربیت اطفال و نوجوانان بزه‌کار به تدریج سایر کشورها در این امر مهم نهایت سعی خود را به کار بردند و مکانی جدا برای نگهداری اصلاح و تربیت آنها ایجاد کردند.

در واقع در گستره‌ی حقوق کیفری ایران بیش از پنج دهه است که واکنش سنتی سلب‌کننده آزادی کودکان و نوجوانان بزه‌کار به رسمیت شناخته شده است. (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۹۸) اولین قانون منسجم که به این ضمانت اجرا توجه کرده است، قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزه‌کار ۱۳۳۸ می‌باشد. در ماده ۲۲ این قانون آمده است: «در مقرر هر دادگاه اطفال بزه‌کار برای اجرای قانون مزبور کانون اصلاح و تربیت از طریق وزارت دادگستری تاسیس گردد و در نقاطی هم که دارالتادیب تاسیس شده، موسسه مذکور به کانون اصلاح و تربیت تبدیل شود.» آیین‌نامه اجرایی سازمان کانون اصلاح و تربیت در تاریخ ۱۳۴۷/۹/۷ در چهار فصل شامل ۴۰ ماده و ۹ تبصره به تصویب رسید و این کانون از سال ۱۳۴۷ آغاز به کار کرد (شامبیاتی، ۱۳۹۵: ۱۵۱).

به هر رو با توجه به ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی، اطفال و نوجوانان بزهکار ۱۵ تا ۱۸ سال باید به کانون اصلاح و تربیت جهت گذراندن مدت سلب آزادی و با هدف اصلاح و درمان فرستاده شوند و قانون‌گذار ایران، برای پاسخ دهی به نوجوانان بزهکار ۱۵ تا ۱۸ سال استفاده از این واکنش را به رسمیت شناخته است. هرچند همواره جرم شناسان نگاهی مثبت به مجازات‌های سالب آزادی کودکان و نوجوانان ندارند اما از آثار بازپرورانه‌ی آن نمی‌توان چشم پوشید (میرکمالی و حسینی، ۱۳۹۴: ۹۶).

پس با توجه به ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی «درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می‌شوند و سن آنها در زمان ارتکاب بین ۱۵ تا ۱۸ سال شمسی است، مجازات‌های زیر اجرا می‌شود:

الف. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از ۲ تا ۵ سال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه یک تا سه است. ب. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از یک تا سه سال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه ۴ است. پ. نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال... در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه ۵ است...»

از این رو برای نوجوانان بزهکار که ۱۵ تا ۱۸ سال هستند و مرتکب جرم‌های تعزیری درجه یک تا پنج شده‌اند، پاسخ سالب آزادی پیش‌بینی شده‌است.

قانون‌گذار در بندهای الف و ب ماده مذکور صرفاً مجازات سلب آزادی در کانون اصلاح و تربیت را در نظر گرفته‌است و در بند پ این ماده مجازات‌های جایگزین حبس را نیز برای جرایمی که مجازات قانونی آنها درجه ۵ است، مشخص کرده‌است. همچنین با توجه به تبصره ۲ این ماده قضات می‌توانند با در نظر گرفتن وضعیت فردی و محیطی این افراد این پاسخ را تعدیل کنند. در واقع قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی حمایت‌های اصلاحی و تربیتی خود را نسبت به اطفال و نوجوانان توسعه داده‌است (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۹۷).

ب) اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند

یکی دیگر از انواع پاسخ‌های سالب آزادی در حقوق کیفری اطفال و نوجوانان ایران، اقامت در منزل است که از جمله ضمانت اجرای نو یافته محسوب می‌شود و آزادی نوجوان بزهکار در پرتو این پاسخ در منزل گرفته می‌شود. آنچه مسلم است این است که نگهداری نوجوان در زندان، کانون اصلاح و تربیت یا موسسات دیگر آثار زیانباری دارد و دادگاه برای پیشگیری از این مضرات حکم حبس در منزل را صادر می‌کند (قاسمی، ۱۳۹۳). این پاسخ معمولاً به دو روش تمام وقت و نیمه وقت صورت می‌پذیرد. تمام وقت یعنی آزادی بزهکار به صورت شبانه روزی برای یک دوره معین سلب می‌شود و نیمه وقت یعنی آزادی نوجوان بزهکار برای ساعاتی از شبانه روز از وی گرفته می‌شود. قانون‌گذار ایران در تبصره ۲ ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی به این پاسخ اشاره کرده است. بر اساس این تبصره «دادگاه می‌تواند با توجه به وضع متهم و جرم ارتكابی به جای صدور حکم به مجازات نگهداری یا جزای نقدی... اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند، حکم دهد.» در واقع این پاسخ جایگزین پاسخ-های نگهداری در کانون اصلاح و تربیت و جزای نقدی بندهای الف تا پ این ماده است. البته استفاده از این روش وابسته به وضع متهم، جرم ارتكابی او و وضعیت محیطی اش می‌باشد (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۹۱). از فواید این شیوه می‌توان به دور ساختن نوجوان بزهکار از محیط زندان و گروه‌های مجرمانه و پذیرش هویت و برجسب بزه کارانه، اشاره کرد. پس ملاحظه می‌شود که یکی از پاسخ‌های سالب آزادی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال، اقامت در منزل است که توسط قانون‌گذار ایران در تبصره ۲ ماده ۸۹ پذیرفته شده است و از دور شدن نوجوان بزهکار از محیط خانواده جلوگیری می‌کند.

ج) نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته ضمانت اجرای دیگری که قانون‌گذار ایران برای نوجوانان بزهکار پیش‌بینی کرده است، نگهداری بزهکار در دو روز آخر هفته در کانون اصلاح و تربیت است. این پاسخ به این صورت است که فرد بزهکار در روز آخر هفته مجازات خود را به دفعات مستمر تحمل می‌کند و در دیگر روزهای هفته به دنبال زندگی عادی خود می‌رود.

این روش ابتدا در چند کشور اروپایی (آلمان، انگلیس، بلژیک و فرانسه) به صورت آزمایشی اجرا گردید و سپس با توجه به مفید بودن آن در متن قوانین کیفری رسمی آنجا پیش‌بینی شد.

در ایران نیز این پاسخ به عنوان یکی از پاسخ‌های سالب آزادی در تبصره ۲ ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ مطرح شده است و تاکنون قضات از آن در موارد بسیاری استفاده کرده‌اند. برای نمونه بر اساس دادنامه مربوط به پرونده کلاسه ۳۳۱/۲۱۰۲/۷۹ صادره از دادگاه عمومی کیفری تهران ویژه اطفال « پسر نوجوان بزهکار... نظر به اینکه متهم سال آخر رشته کامپیوتر می‌باشد به علت عدم توقف در تحصیلات و مطلب اظهار ندامت شدید از کرده خود و رضایت شاکی... نامبرده به هفته‌ای دو روز حبس (پنجشنبه‌ها و جمعه‌ها هر هفته) به مدت سه ماه محکوم شده بود (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۸۷ و ۱۸۸).

بر اساس این تبصره: « دادگاه می‌تواند با توجه به وضع متهم و جرم ارتكابی به جای صدور حکم به مجازات نگهداری و جزای نقدی... به نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته حسب مورد برای ۳ ماه تا ۵ سال حکم دهد. »

بنابراین قضات با لحاظ دو شرط می‌توانند از این شیوه استفاده کنند:

۱- ۱۵ تا ۱۸ سال داشتن نوجوان بزهکار.

۲- تعزیری بودن جرم ارتكابی.

پس طبق این تبصره این پاسخ فقط شامل نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال می‌شود و همچنین با توجه به متن ماده ۸۹ در صورتی می‌توان از این پاسخ استفاده کرد که جرم تعزیری درجه ۱ تا ۵ باشد اما طبق ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی می‌توان برای بالغان زیر ۱۸ سال که رشد کیفری ندارند و مرتکب جرم‌های مستوجب حد یا قصاص شده‌اند، از این پاسخ استفاده کرد.

بخش دوم: مجازات سالب آزادی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در آلمان

کیفر سالب آزادی یا محرومیت از آزادی عبارت است از حبس یا قرار دادن در یک محیط دولتی یا خصوصی که شخص به موجب حکم مرجع صلاحیت دار مجاز به خروج از آن نیست (خواجه نوری ۱۳۹۶: ۱۸۳). پاسخ‌های سالب آزادی شامل آن دسته از ضمانت اجرای جنایی هستند که با بهره جستن از کیفر زندان آزادی اطفال بزهکار را برای دوره ای معین سلب می‌کنند. استفاده از این پاسخ‌ها به علت نتایج و پیامدهای زیان بار آن باید به عنوان آخرین راه برگزیده شود. علت آن است که اثرات منفی ناشی از کیفر سالب آزادی به خصوص در مورد اطفال بزهکار که از بزرگسالان آسیب پذیرترند غیر قابل اجتناب است.

چرا که یک فرد نوجوان با حبس شدن نه تنها آزادی خود را از دست می‌دهد بلکه محیط اجتماعی و محیط خانواده خود را نیز از دست می‌دهد که این امر، خصوصاً در مرحله رشد نتایج زیان باری را به همراه خواهد داشت. در قانون دادگاه‌های جوانان آلمان همانطور که ذکر شد افراد کمتر از ۱۴ سال فاقد مسئولیت کیفری هستند و هر آنچه در این قانون به عنوان اقدامات تامینی و تربیتی یا مجازات ذکر گردیده منحصرأ مربوط به نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ سال است. به طور کلی در قانون دادگاه‌های آلمان (youth court law) اقدامات قانون گذار به سه دسته کلی تقسیم می‌گردد: ۱- اقدامات تأدیبی ۲- اقدامات تربیتی ۳- مجازات ها.

بند اول: بازداشت جوانان

در بخش اقدامات تربیتی مطلقاً از کیفرهای سالب آزادی استفاده نشده است اما در بخش اقدامات تربیتی و انضباطی که خود تقسیم به سه حالت تویخ، تحمیل شرایط و بازداشت جوانان می‌شود، از اقدامات سالب آزادی در بحث بازداشت جوانان استفاده گردیده است. «بازداشت جوانان در سه حالت امکان اعمال دارد: ۱- در اوقات فراغت ۲- بازداشت کوتاه مدت

۳- بازداشت طولانی مدت.» (بند یک ماده ۱۶ قانون دادگاه جوانان آلمان)

الف) بازداشت در اوقات فراغت

به این معنا است که نوجوانان در اوقات فراغت هفتگی آن هم فقط در یک یا دو دوره در حبس به سر می‌برد که تقریباً آن را می‌توان با زندان در قانون مجازات اسلامی مقایسه نمود که آن هم در آخر هفته اعمال می‌گردد.

«بازداشت در اوقات فراغت در هنگام اوقات فراغت هفتگی جوانان اعمال می‌شود و یک یا دو دوره از اوقات فراغت وی را شامل می‌شود.» (بند دو ماده ۱۶ قانون دادگاه‌ها جوانان آلمان)

ب) بازداشت کوتاه مدت

که برای اعمال این نوع اقدام انضباطی باید دو شرط مصلحت نوجوانان و عدم آسیب به تحصیل و اشتغال جوانان توامان وجود داشته باشد. هر دو روز بازداشت کوتاه مدت معادل با

یک دوره فراغت است. «در صورتی که بازداشت کوتاه مدت، مصلحت به نظر برسد و به تحصیل و تعلیم و کار و اشتغال جوان لطمه وارد نکند، توقیف کوتاه مدت به جای بازداشت در اوقات فراغت اعمال می شود. مدت دو روز بازداشت کوتاه مدت معادل یک دوره فراغت تلقی می شود.» (بند سه ماده ۱۶ دادگاه جوانان آلمان)

(ج) بازداشت طولانی مدت

آخرین حالت نیز بازداشت طولانی مدت است که میزان آن بسته به نظر قاضی از حداقل یک هفته تا حداکثر چهار هفته متغیر است.

«بازداشت طولانی مدت باید حداقل یک هفته و حداکثر از چهار هفته طول بکشد. باید در تمام روزها یا هفته ها محاسبه شود.» (بند چهار ماده ۱۶ قانون دادگاه جوانان آلمان)

بند دوم: مجازات سالب آزادی

به عنوان آخرین راه قانون گذار آلمان اقدامات سالب آزادی را به عنوان مجازات برای نوجوانان در نظر گرفته است و آن هم زمانی اعمال می شود که به دلیل نوع بزه ارتكابی اقدامات تربیتی و انضباطی پاسخگو نباشند و در واقع آخرین راه حل قانونگذار استفاده از این اقدامات به عنوان مجازات است.

«(۱) مجازات جوانان به معنای محرومیت از آزادی در مواردی است که برای اجرای آن در نظر گرفته شده است.

(۲) در صورتی که جوان در حین عمل سرپیچی نشان دهد و اقدامات نظارتی یا اقدامات انضباطی برای اهداف نظارت کافی نباشد یا با توجه به جدیت جرم ارتكابی چنین مجازاتی ضروری باشد، قاضی مجازات سالب آزادی را تعیین می کند.» (ماده ۱۷ قانون دادگاه جوانان آلمان)

مجازات سالب آزادی حداقل شش ماه و حداکثر پنج سال است اما حالت دیگری نیز در مورد بزه های ارتكابی بسیار سنگین وجود دارد که در واقع اگر مجازات بزه ارتكابی در قانون مجازات عمومی آلمان مجازاتی بیش تر از ۱۰ سال داشته باشد، حداکثر مجازاتی که بر نوجوانان اعمال می شود ۱۰ سال است.

«(۱) حداقل مدت مجازات سالب آزادی شش ماه خواهد بود. حداکثر مدت آن پنج سال خواهد بود. در صورتی که این عمل جرم سنگین کیفری باشد که در قانون جزای عمومی برای آن حداکثر مجازات بیش از ده سال محرومیت از آزادی تعیین شده باشد، حداکثر مدت مجازات سالب آزادی ده سال خواهد بود. دامنه مجازات های قانونی طبق قوانین جزایی عمومی اعمال نمی شود.

(۲) مجازات جوانان باید به گونه ای محاسبه شود که دستیابی به هدف نظارتی مورد نظر را ممکن سازد.» (ماده ۱۸ قانون دادگاه جوانان آلمان)

در مقام مقایسه میان قانون مجازات اسلامی ایران و قانون دادگاه جوانان آلمان در بخش اجرای مجازات سالب آزادی به صورت حبس در زندان می توان خاطر نشان کرد که در قانون مجازات اسلامی جرایم به چهار دسته ی کلی حدود و قصاص و دیات و تعزیرات تقسیم می گردند؛ در صورت ارتکاب جرایم سنگین در قانون ایران کیفرهای سلب حیات، حبس ابد، قطع عضو، قصاص و شلاق حدی در نظر گرفته شده اند که خصوصاً در بخش حدود و قصاص در صورتی که فرد بالغ زیر ۱۸ سال مرتکب این دست از جرایم شود؛ همچون سایر افراد (بزرگسالان) مجازات می گردد مگر آن که مطابق ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی دچار شبهه عقلی باشد یا آن که ماهیت عمل ارتكابی را درك نکرده باشد. اما در قانون دادگاه جوانان آلمان مشاهده می کنیم که حداکثر مجازاتی که برای جرایم سنگین ارتكابی توسط اطفال و نوجوانان در نظر گرفته شده است حداکثر ده سال است.

بخش سوم: مجازات های غیر سالب آزادی نوجوانان در ایران و آلمان

در اکثر نظام های کیفری در ارتباط با اطفال بزه کار تدابیر تامینی جایگزین مجازات می شود و در حقوق کیفری کودکان و نوجوانان اصل بر این است که تدابیر سلب کننده آزادی کمتر استفاده شود زیرا استفاده از این تدابیر بر آینده کودکان تأثیر ناگواری می گذارد. از این رو، سیاست گذاران جنایی به بکارگیری پاسخ های غیر سالب آزادی رو آورده اند (نیازپور وجعفری، ۱۴۰۰: ۱۵۲). این پاسخ ها بدون اینکه آزادی اطفال و نوجوانان را سلب و آنها را از خانواده و جامعه دور کنند، در پی اصلاح و تربیت اطفال و نوجوانان بزه کار هستند. «در قوانین ماهوی کیفری که ناظر به تعریف جرم، مجازات و مسئولیت کیفری برای مرتکبین جرایم

است، نظام حقوقی کودک مدار به گونه‌ای مدون می‌شود که اگر مرتکب جرم، طفل یا نوجوان باشد، واکنش‌های ملایم فاقد جنبه‌ی سرکوبگری و آزاردهندگی مقرر شده و در آغاز با هدف قضا زدایی، آنان را از دادرسی رسمی کیفری خارج کند و در صورت شکست، این واکنش‌ها به گونه‌ای انتخاب شود که با لحاظ کیفرزدایی به سازگاری اجتماعی آنها منتهی شود» (موذن زادگان، ۱۳۸۷: ۲۱). در گذشته بیشتر توجه‌ها به کیفرهای سالب آزادی بود و اکثر جرایم با این کیفر پاسخ داده می‌شد به این دلیل که اینگونه پاسخ‌ها مجرمان را از جامعه دور می‌کند و قابلیت مناسب برای بازپروری مجرمان را دارد. اما از دهه ۷۰ به بعد این تصور با تردیدهایی مواجه گردید و اکثراً این پاسخ را ناکارآمد می‌دانستند، از این رو، شیوه‌های دیگر پاسخ را جایگزین آن کردند. تصمیم‌گیرندگان سیاست جنایی عقیده داشتند که پاسخ‌های سالب آزادی در حالیکه پرهزینه هستند، تاثیری هم در کاهش شمار تکرار جرم نداشتند. بنابراین، پاسخ‌های جامعه مدار را وارد سیاهه ضمانت اجراها کردند (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۷۰). آنها اخلال در روند تربیت و جامعه پذیری از کار نوجوانان را علت اصلی بزه کاری می‌دانستند پس فرایند جامعه پذیری این افراد را سرلوحه اقدامات خویش قرار دادند و این پاسخ‌ها به صورت جدی به کار گرفته شد. از جمله پاسخ‌های جامعه مدار را می‌توان، دوره مراقبت، محرومیت از حقوق اجتماعی، جزای نقدی و خدمات عمومی رایگان نام برد.

بند اول: مجازات‌های غیر سالب آزادی نوجوانان نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در ایران

به دنبال افزایش تعداد زندانیان و اثبات ناکارآمدی مجازاتهای سالب آزادی، تصمیم‌گیرندگان سیاست جنایی مجازات‌های غیر سودمند سالب آزادی را کاهش و مجازات‌های غیر سالب آزادی یا جایگزین حبس را افزایش دادند (نیازپور و جعفری، ۱۴۰۰: ۱۵۳). «مجازات حبس به دلیل نقاط ضعف آن از جمله فقدان تاثیر گذاری مدنظر در حافظه کوتاه مدت، آثار سوء حبس‌های طولانی مدت در روند زندگی عادی شخص و افزایش بی رویه زندانیان و هزینه‌های ناشی از آن در سیر تحولات سیاسی جایگزینی قرار گرفت» (اردبیلی، ۱۳۷۱: ۲۸۹).

در بین پاسخ‌های حقوقی کیفری نسبت به اطفال و نوجوانان، مجازات‌های غیر سالب آزادی بیشتر استفاده می‌شود زیرا زندان به دلیل فضای نامناسب و جرم زایش

محیطی مناسب برای نگهداری این افراد محسوب نمی شود و همواره در همه نظام های کیفری مخالفان سرسختی داشته است. قانون گذاری ایران نیز در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی برای نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال دو نوع مجازات غیر سالب آزادی که جایگزین حبس نیز گفته می شود، پذیرفته است.

این ماده بیان می دارد: «درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می شوند و سن آنها در زمان ارتکاب بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی است، مجازات های زیر اجرا می شود:...

پ- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال یا پرداخت جزای نقدی از ده میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا انجام یکصد و هشتاد تا هفصد و بیست ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.

ت- پرداخت جزای نقدی از یک میلیون (۱۰۰۰۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا انجام شصت تا یکصد و هشتاد ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیری درجه شش است.

ث- پرداخت جزای نقدی تا یک میلیون (۱۰۰۰۰۰۰) ریال در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه هفت و هشت است...

و همچنین در تبصره یک این ماده در مورد ارائه خدمات عمومی مطرح می کند که ساعات ارائه خدمات عمومی بیش از ۴ ساعت در روز نیست.

پس، بر اساس بندهای پ، ت و ث این ماده جزای نقدی نخستین مجازات جایگزین حبس و سپس انجام خدمات عمومی رایگان یکی دیگر از انواع مجازات های جایگزین حبس با صبغه جامعه مدارانه است.

الف) ارائه خدمات عمومی رایگان

در واژه نامه جرم شناسی، جایگزین های ۷ حبس در حوزه عدالت کیفری اینگونه تعریف شده- است: «مجازات هایی است که توسط دادگاه کیفری در مورد متخلفین اجرا می شود که شامل

اشکال مختلفی از توبیخ، جریمه‌های مالی، نظارت بر مجرم و کار بدون مزد و غیره است که در اغلب موارد، جایگزین مجازات حبس می‌شود» (پرچمی و درخشان، ۱۳۹۹: ۳۶).

یکی از گونه‌های رایج مجازات‌های جایگزین حبس و اجتماع محور خدمات عمومی رایگان است که در نوشته‌های حقوقی تحت عناوین مانند: خدمات عمومی، خدمات عام‌المنفعه، کار عام‌المنفعه و خدمات اجتماعی یاد می‌شود. بر اساس این کیفر محکوم علیه ملزم می‌گردد که در یک نهاد عمومی مانند شهرداری، بیمارستان و امثال آن به صورت رایگان و در طول زمان معین با هدف اصلاح و باز اجتماعی شدن، مشغول شود (حسینی و میرخلیلی، ۱۳۹۳: ۹۶). پس خدمات عمومی را می‌توان وسیله‌ای برای تقویت و گسترش مسئولیت در بزه‌کاران و همچنین دور ساختن بزه‌کار از محیط زندان به شمار آورد.

کار کردن به نفع جامعه به عنوان مجازات جایگزین به دوران امپراتوری روم باز می‌گردد و در سطح بین‌المللی، در گردهمایی‌هایی که با هدف بررسی و توصیه استفاده از کار عام‌المنفعه صورت گرفت، مجمع عمومی سازمان ملل در شصت و هشتمین اجلاس عمومی خود در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ قواعد «حداقل استاندارد سازمان ملل متحد برای اقدام‌های بازداشتی» را که قواعد توکیو نامیده می‌شود، تصویب کرد. در بند ۸/۲ این قواعد، به دولت‌های عضو توصیه می‌شود که به قضات اجازه استفاده از تدابیر غیر بازداشتی از جمله کار عام‌المنفعه را بدهند (حسینی و میرخلیلی، ۱۳۹۳: ۹۷).

در ایران نیز تا پیش از سال ۱۳۹۲ در عمل در آراء دادگاه‌ها و حتی در طرح‌های انجام شده از سوی سازمان زندان‌ها، مواردی دیده شده‌است که بیانگر توجه تعداد معدودی از دادرسان و مسئولان به این گونه واکنش کیفری بوده‌است (خواجه نوری، ۱۳۸۶: ۱۱۷ و ۱۱۸).

اما راجع به این نوع کیفر قوانین و مقررات منسجمی وضع نشده بود تا اینکه قانون‌گذار قانون مجازات اسلامی ایران در سال ۱۳۹۲ در ماده ۶۴ به خدمات عمومی رایگان به عنوان مجازات جایگزین حبس اشاره و در ماده ۸۴ آن را تعریف کرد. «مطابق ماده ۸۴ خدمات عمومی رایگان ضمانت اجرایی است که به واسطه آن یک کار رایگان از سوی بزه‌کار برای مدت معین انجام می‌پذیرد» (نیاز پور، ۱۳۹۶: ۱۷۲).

همچنین قانون‌گذار این پاسخ را به عنوان ضمانت اجرای ناظر به نوجوانان بزه کار در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی، مطرح کرده است. به موجب این ماده: «درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می شوند و سن آنها در زمان ارتکاب بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی است مجازات های زیر اجرا می شود...»

پ- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال یا پرداخت جزای نقدی از ده میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) تا چهل میلیون (۴۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا انجام یکصد و هشتاد تا هفصد و بیست ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.

ت- پرداخت جزای نقدی از یک میلیون (۱۰۰۰۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا انجام شصت تا یکصد و هشتاد ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرایمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه شش است...»

پس بر اساس این دو بند در صورتی که نوجوان بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی مرتکب جرم تعزیری درجه پنج شود، قاضی می تواند به انجام مجازات جایگزین حبس خدمات عمومی رایگان از ۱۸۰ تا ۷۲۰ ساعت و در صورتی که مرتکب جرم تعزیری درجه شش شود به انجام ۶۰ تا ۱۸۰ ساعت خدمات عمومی رایگان حکم دهد.

همچنین به موجب تبصره یک ماده مذکور ساعات ارائه خدمات عمومی نباید بیش از ۴ ساعت در روز باشد. بنابراین، استفاده از این روش به عنوان ضمانت اجرا جرایم نوجوانان به وجود دو شرط وابسته است:

اول اینکه، سن نوجوان هنگام ارتکاب جرم باید بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی باشد. پس، در صورتی که نوجوان زیر ۱۵ سال باشد نمی توان آن را به انجام خدمات عمومی محکوم کرد. البته، در این خصوص تفاوتی میان پسران و دختران بین ۱۵ تا ۱۸ سال وجود ندارد و دوم اینکه، بر اساس ماده ۸۹ جرم انجام شده توسط نوجوان، باید از نوع تعزیری باشد و فقط در صورتی قاضی می تواند در جرایم مستوجب حد و قصاص حکم به انجام خدمات عمومی رایگان دهد که طبق ماده ۹۱، نوجوان ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را درک نکرده باشد و یا در رشد و کمال او شبهه وجود داشته باشد.

بنابراین، ملاحظه می‌شود که انجام خدمات عمومی رایگان یک نوع از پاسخ‌های غیر سالب آزادی نسبت به نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال است.

(ب) جزای نقدی

یکی دیگر از انواع مجازات‌های جایگزین حبس، جزای نقدی است. جزای نقدی عبارت است از: «محکومیت به تادیه مبلغی وجه نقد به عنوان مجازات به خزانه دولت» (حاجی تبار، ۱۳۸۷: ۷۶). می‌توان گفت نوعی مجازات مالی تعزیری یا بازدارنده است. بازدارندگی به این معنا که در پرتو آن افراد از ارتکاب و یا تکرار جرم ترسانیده می‌شوند.

جزای نقدی از جمله مجازات‌های است که از ابتدای قانون‌گذاری در نظام عدالت کیفری وجود داشته است و همچنان اعتبار خود را در نظام قضایی حفظ کرده است به همین دلیل جزو گونه سنتی جایگزین حبس محسوب می‌شود (دلفانی، قاسمی، نصرتی، ۱۳۹۹: ۸۵۶). قضات از این مجازات گاه به عنوان مجازات اصلی و گاه به صورت مجازات تکمیلی یا اختیاری استفاده می‌کنند (حاجی تبار، ۱۳۸۷: ۷۶).

این روش نیز در قلمرو حقوق کیفری کودکان و نوجوانان برای پاسخگویی به آنها شناسایی گردیده است. قانون‌گذار قانون مجازات اسلامی ایران در سال ۱۳۹۲ در ماده ۸۹ این مجازات را به عنوان مجازات غیر سالب آزادی برای پاسخ‌دهی به نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال بزه کار مطرح کرده است. براساس این ماده مقام‌های قضایی می‌توانند از جزای نقدی به عنوان پاسخ‌دهی به نوجوانان بزه کار ۱۵ تا ۱۸ سال استفاده کنند. از این رو، قانون مجازات اسلامی در بندهای پ، ت و ث ماده مذکور مبلغی را به عنوان مجازات در نظر گرفته است که میزان آن براساس شدت جرم ارتکاب یافته نوسان می‌یابد. بنابراین، طبق ماده مذکور دو شرط برای استفاده از این پاسخ نیاز است: ۱- سن مرتکب جرم باید بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد. پس نوجوانان زیر ۱۵ سال را نمی‌توان به جزای نقدی محکوم کرد.

۲- جرم ارتکاب یافته توسط نوجوان باید تعزیری باشد و براساس ماده ۹۱ در صورتی قضایی می‌تواند به بالغان زیر ۱۸ سال که مرتکب جرایم مستوجب حد و قصاص شدند، حکم جزای نقدی دهد که نداشتن رشد کیفری آنها اثبات شود (نیازپور، ۱۳۹۶: ۱۸۴).

پس، ملاحظه می‌شود که یکی دیگر از انواع مجازات غیر سالب آزادی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال، جزای نقدی است.

بند دوم: مجازات های غیر سالب آزادی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در آلمان

قانون مجازات اسلامی در بخش حدود و قصاص از مجازات های بدنی و اعدام برای افراد بالغ زیر ۱۸ سال استفاده نموده است. بدین معنا که اگر دختر بالغ زیر ۱۸ سال (۹ تا ۱۸ سال) و پسر بالغ زیر ۱۸ سال (۱۵ تا ۱۸ سال) مرتکب جرم حدی یا قصاصی گردد مجازات نسبت به او به شرط درک و عدم وجود شبهه عقلی کامل اجرا می‌گردد. اما در مقایسه با این ماده، در قانون دادگاه‌های آلمان به طور کلی مجازات بدنی و اعدام برای اطفال و نوجوانان وجود ندارد و سنگین ترین نوع مجازات ۱۰ سال حبس است.

همچنین در قیاس بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی با قانون دادگاه‌های جوانان آلمان در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی با چند دسته اقدامات غیر سالب آزادی روبرو هستیم که عبارتند از: ۱. ارائه خدمات عمومی رایگان ۲. جزای نقدی

در قانون دادگاه‌های آلمان مطابق بندهای مذکور اقدامات تربیتی و انضباطی همان مجازات‌های غیر سالب آزادی‌اند. در واقع اقدامات تربیتی در درجه سبک‌تر و پایین‌تری قرار می‌گیرند و اقدامات انضباطی اقدامی سنگین‌تر محسوب می‌گردند.

الف) دستورالعمل‌ها یا اقدامات تربیتی

در اقدامات تربیتی قانون‌گذار از دستورالعمل‌ها بهره می‌گیرد، این دستورالعمل‌ها در ماده ۱۰ قانون دادگاه‌های جوانان آلمان بیان گردیده‌است که عبارتند از، دستورالعمل درباره‌ی:

۱. محل سکونت نوجوان

۲. منزل مسکونی که زندگی می‌کند.

۳. پذیرش محل آموزش یا استخدام

۴. انجام وظایف کاری خاص

۵. قرار دادن نوجوان تحت مراقبت شخص خاص که نباید بیشتر از یک سال باشد.

۶. شرکت در دوره آموزشی مهارت‌های اجتماعی حداکثر تا ۶ ماه.

۷. تلاش برای دستیابی به مصالحه با شخص آسیب دیده.

۸. منع از ارتباط با اشخاص معین.

۹. شرکت در کلاس‌های رانندگی در موارد ارتکاب جرم و خلاف رانندگی.

۱۰. ترک اعتیاد که در مورد افراد کمتر از ۱۶ سال با رضایت قاضی والدین اتفاق می‌افتد و در مورد افراد بالاتر از ۱۶ سال با رضایت خودشان اتفاق می‌افتد. (بند ۲ ماده ۱۱ قانون دادگاه‌های جوانان آلمان)

لازم به ذکر آن است که امکان اصلاح دستورالعمل‌های صادره توسط قاضی وجود دارد و حتی قبل از انقضای مدت می‌تواند آن را تا حداکثر ۳ سال افزایش دهد.

در صورت عدم رعایت این دستورالعمل‌ها توسط نوجوان ضمانت اجرا وجود دارد و آن هم بازداشت نوجوان است که اگر محکومیت داشته باشد این مدت بازداشت از ۴ هفته تجاوز نمی‌کند که البته قاضی در این امر از اختیار برخوردار است و در صورتی که دستورالعمل‌ها دوباره توسط نوجوان رعایت گردد می‌تواند از بازداشت صرف نظر نموده و دوباره انجام دستورالعمل‌ها را تمدید نماید.

«اگر جوان مقصر دستورات را رعایت نکند، اگر قبلاً در مورد عواقب عدم رعایت مقررات هشدار داده شده باشد، ممکن است بازداشت نوجوان اعمال شود. مدت بازداشت جوانان در چنین مواردی در صورت وجود محکومیت ممکن است از چهار هفته تجاوز نکند. قاضی از اجرای بازداشت نوجوانان صرف نظر می‌کند در صورتی که جوان پس از صدور بازداشت به دستورات، عمل کند.» (بند ۳ ماده ۱۱ قانون دادگاه‌های جوانان آلمان)

ب) اقدامات انضباطی

دسته دیگر اقدامات غیر سالب آزادی در قانون دادگاه‌های جوانان آلمان اقدامات انضباطی است که خود به سه دسته توبیخ، تحمیل شرایط و بازداشت تقسیم می‌گردد و در مورد بازداشت بیان گردیده است که اقدام سالب آزادی است اما نتایج مجازات را به همراه ندارد. (فصل سوم قانون دادگاه‌های جوانان آلمان)

توبیخ: هدف از توبیخ روشن شدن نادرست بودن عمل ارتكابی توسط نوجوان است و صرف اینکه نوجوان به اشتباه بودن عمل ارتكابی که انجام داده است پی ببرد توبیخ محقق گردیده-

است. «هدف از صدور توبیخ این است که نادرست بودن اعمال نوجوان برایش کاملاً روشن شود.» (ماده ۱۴ قانون دادگاه های جوانان آلمان)

شرایط: دسته دیگر اقدامات انضباطی تحمیل شرایط توسط قاضی است که این شرایط عبارتند از: ۱. جبران خسارت در حد توان خود. ۲. عذرخواهی از شخص آسیب دیده. ۳. انجام وظایف خاص ۴. پرداخت مبلغ به یک موسسه خیریه که در این مورد امکان تقاضای غیرمنطقی از نوجوان وجود ندارد و در این مورد نوجوان باید مرتکب جرم سبک شده باشد و خودش مبلغ را کسب کرده باشد یا مبلغ و وجه را از ارتکاب جرم دریافت کرده باشد. در واقع در دسته ی تحمیل شرایط به نوعی جزای نقدی در نظر گرفته شده است.

«(۱) قاضی می تواند از جوان بخواهد: به جبران خسارت وارده در نتیجه جرم، در حد توان خود اقدام نماید یا از شخص آسیب دیده عذرخواهی کند یا به انجام وظایف خاص اقدام نماید یا به یک موسسه خیریه مبلغی پرداخت نماید در صورت انجام کار اخیر توسط نوجوان، نمی توان از وی تقاضای غیرمنطقی کرد.

(۲) قاضی فقط در صورتی باید حکم به پرداخت مبلغی بدهد که جوان فقط مرتکب تخلفات جزئی شده باشد و فرض بر این است که او مبلغی را که مجاز است شخصاً از آن استفاده کند، پرداخت خواهد کرد.

درآمدی که جوان از جرم خود به دست آورده یا وجهی که بابت ارتکاب جرم دریافت کرده است از او گرفته می شود.

(۳) قاضی متعاقباً می تواند شرایط را تغییر دهد یا در صورتی که این امر برای اهداف نظارت مفید باشد از رعایت آنها به طور کلی یا جزئی صرف نظر کند. ماده ۱۱، ماده ۳، در مواردی که جوان مقصر از شرایط پیروی نمی کند، متقابلاً اعمال می شود. در مواردی که بازداشت جوانان اجرا شده باشد، قاضی ممکن است شرایطی را به طور کلی یا جزئی اعلام کند.» (ماده ۱۵ قانون دادگاه های جوانان آلمان)

نتیجه گیری

مبحث مجازات اطفال و نوجوانان یکی از مهم ترین مسائل و دغدغه کل کشورها است و در قوانین بین المللی متعدد از جمله کنوانسیون حقوق کودک به تفصیل در این باره صحبت شده است. در قانون مجازات اسلامی ایران و قانون دادگاه های جوانان آلمان نیز به این امر پرداخته شده است از این رو در این مقاله به مقایسه ی مجازات های نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال در این دو کشور پرداختیم. در قانون ایران از آنجایی که از اسلام و شرع نشأت گرفته است مجازات ها به حدود و قصاص و دیات و تعزیرات تقسیم می شود اما در آلمان صرفا بخش تعزیرات را داریم. در مبحث حدود و قصاص نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال دارای مسئولیت کیفری کامل هستند و مطابق ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی تنها در صورتی که شبهه عقلی داشته باشند یا ماهیت عمل ارتكابی را درك نکرده باشند فاقد مسئولیت کیفری یا دارای مسئولیت نسبی می شوند. اما در بحث تعزیرات ماده ۸۹ به طور کامل به مجازات های این دسته از نوجوانان پرداخته است و از نهادهای سالب آزادی و جزای نقدی و خدمات عمومی رایگان استفاده نموده است که در مقایسه، در آلمان اقدامات تادیبی یا انضباطی و تربیتی و مجازات ها را داریم.

در قانون مجازات اسلامی ایران مطابق ماده ۸۸ نسبت به اطفال ۹ تا ۱۵ سال اقدامات تامینی و تربیتی انجام می گردد اما نسبت به نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال مطابق ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی نهاد مجازات اجرا می گردد که در همین بخش تفاوت واکنش کیفری آلمان و ایران مشاهده می گردد چرا که در آلمان اطفال زیر ۱۴ سال فاقد مسئولیت کیفری مطلق هستند و نسبت به ۱۴ تا ۱۸ سال سه نوع اقدام انجام می گیرد که مجازات و حبس به عنوان آخرین راه در نظر گرفته شده است. از همین رو مشخص است که قانون دادگاه های آلمان برخورد ملایم تری را با اطفال و نوجوانان که در سنین حساسی قرار دارند انجام داده است و استفاده از حبس به عنوان آخرین راه برای مجازات اطفال و نوجوانان همان استفاده از نظریه ی فایده گرایی و جلوگیری از برچسب زنی اجتماعی است. اما بیان این مطلب هم خالی از لطف نیست که قانون مجازات اسلامی نیز از نهاد نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته و اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه تعیین می کند در مورد نوجوانان استفاده نموده است که از جمله ضمانت اجرای نو یافته محسوب می گردد و نهاد خدمات عمومی رایگان نیز نوآوری و

نگرشی جدید توسط قانون‌گذار برای مجازات نوجوانان است که این امر خود نیز کمک به کاهش احتمال ارتکاب مجدد جرایم توسط اطفال و نوجوانان می‌نماید و همچنین از آثار زیان بار حبس در کانون اصلاح و تربیت می‌کاهد. به نظر می‌رسد که بهترین راه واکنش به جرایم اطفال و نوجوانان این است که در ابتدای امر بدون رسیدگی قضایی به حل و فصل جرایم خرد و سبک ارتكابی توسط اطفال و نوجوانان پرداخته شود و از نهادهای جایگزین استفاده شود. جایگزین بدین معنا که قبل از ورود به دادرسی کیفری سستی از روش‌های قضازدایانه استفاده گردد و از رسیدگی قضایی به عنوان آخرین راه حل استفاده شود و اگر نیز رسیدگی قضایی انجام شد، حبس یا مجازات‌های سالب آزادی آخرین گزینه‌ی قانون‌گذار باشد تا به نوعی به پیشگیری از جرم نیز منتهی گردد.

منابع و مآخذ

۱. اردبیلی، محمدعلی؛ (۱۳۷۱). جایگزین‌های زندان «کوتاه مدت» در حقوق کیفری ایران. مجله تحقیقات حقوقی.
۲. انصاری، زهره، و خورشیدی، سیده نسیه؛ (۱۳۹۹). مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، نخستین کنفرانس ملی حقوق، فقه و فرهنگ.
۳. بنی هاشمی کهنکی، سیده آمنه، فرح بخش، مجتبی، عظیم زاده، شادی و رضانی، احمد؛ (۱۳۹۸). نگرش‌های اخلاقی اصلاح مدار مجازات‌های سالب آزادی اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگستان، پژوهش‌های اخلاقی سال دهم.
۴. پرجمی، داوود و درخشان، فاطمه؛ (۱۳۹۹). مجازات‌های جایگزین حبس کاهش جرم. تهران: مرکز مطبوعاتی و انتشارات قوه قضاییه.
۵. حاجی تبار فیروزجائی، حسن؛ (۱۳۸۷). جایگاه جایگزین‌های حبس در نظام عدالت کیفری ایران (حال و آینده). حقوقی دادگستری، شماره ۶۴.
۶. حسینی، سیدمهدی و میرخلیلی، سید محمود؛ (۱۳۹۳). ویژگی‌های کیفر خدمات عمومی رایگان بر شخص بزهکار. مطالعات فقهی و فلسفی.
۷. خواجه نوری، یاسمن؛ (۱۳۸۶). سیاست‌های جنایی قضایی ایران در قبال کودکان بزهکار: جلوه‌ها و چالش‌ها و آثار. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم.
۸. خواجه نوری، یاسمن؛ (۱۳۹۶). جهانی شدن حقوق کیفری اطفال بزهکار، چاپ ۱، انتشارات میزان.
۹. دلفانی، رضا، نصرتی، یزدان و قاسمی، سعید؛ (۱۳۹۹). مجازات‌های جایگزین حبس در رویه قضایی جمهوری اسلامی ایران راهکارهای اجرایی آن. جامعه شناسی سیاسی ایران، شماره ۹.
۱۰. سعیدی راد، مهناز، شادمان فر، محمد رضا و شکرچی زاده، محسن؛ (۱۴۰۱). پاسخ-دهی واکنشی افتراقی به بزهکاری اطفال و نوجوانان، کارآگاه، دوره ۱۶، شماره ۵۹.

۱۱. شامبیاتی، هوشنگ؛ (۱۳۹۲)، بزهکاری اطفال و نوجوانان: بر اساس قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحیه ۱۳۹۴، نشر مجد.
۱۲. صبور، پور، مهدی، وعلوی صدر، فاطمه؛ (۱۳۹۴). سن مسئولیت کیفری کودکان و نوجوانان در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال ششم، بهار و تابستان.
۱۳. عباچی، مریم؛ (۱۳۸۸). حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد. مجتمع علمی فرهنگی مجد، چاپ دوم.
۱۴. فرزین راد، رویا؛ (۱۳۸۶). تبیین حقوقی مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان و نگرشی بر کارکرد پلیس ایران، فصلنامه پژوهش های دانش انتظامی.
۱۵. قاسمی، سعید؛ (۱۳۹۳). ضمانت اجراهای جدید در قبال نوجوانان معارض با قانون با نگاهی به ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲. مجله کانون وکلا، دوره جدید، شماره ۵۶.
۱۶. قانون دادگاه های جوانان آلمان.
۱۷. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات ۱۳۹۹.
۱۸. قورچی بیگی، مجید و شهردانی، معصومه؛ (۱۳۹۷). میزان صدور احکام بازپرورانه در بزهکاری کودکان و نوجوانان بعد از تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲. حقوقی دادگستری.
۱۹. کنوانسیون بین المللی حقوق کودک مصوب
۲۰. موزن زادگان، حسنعلی؛ (۱۳۸۷). سیر تحول قوانین کیفری حمایتی کودکان و نوجوانان در حقوق ایران. مجله حقوقی دادگستری.
۲۱. میرکمالی، سید علیرضا و حسینی، انسیه؛ (۱۳۹۴). کانون اصلاح و تربیت از منظر پیشگیری رشد مدار. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، دوره ۴، شماره ۱۳.
۲۲. نیاز پور، امیرحسن؛ (۱۴۰۱). حقوق کیفری کودکان و نوجوانان، چاپ سوم، انتشارات میزان.

۲۳. نیازپور، امیر حسن و جعفری، سهیلا؛ (۱۴۰۰). سیاست کیفری جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با اطفال و نوجوانان بزهکار. نشریه رهیافت پیشگیری، سال چهارم.